

Две приче – Драган Врањеш

ТРЕШЊА У ЦЕЛОФАНУ ПРОШЛОСТИ

Седим под бујном лозом у дворишту. Тик до ње су два висока бора, затим шимшир, па две мале јелке, капија. Сумрак је и ово је доба дана када ми успомене долазе у госте. Устајем и прилазим једној од њих – назирем је у трави под мојим ногама у облику пања. А некада је на том месту била трешња.

„Устај војско!“, дрекну десетар.

Будан сам, али не подижем очне капке. Не могу да верујем, али је тако – нико не прилази мом кревету. Не знам које је осећање среће интензивније, оно синоћ пред спавање или ово сада. У соби је бука и журба, од собе до купатила и назад. Младићи са пешкирима око врата или преко рамена сударају се у пролазу једни са другима. Још мало уживам у мраку мозга и звуковима које праве сад већ бивши другари. А онда – тишина. Посматрам собу. Годину дана притегнут стегاما војничког живота, а сад изненада пуштен са ланца. Шокантно. Као да сам од оног тренутку свеопште собне мобилизације помало увређен што нико не обраћа пажњу на мене. Само неколико сати пре, био сам потребан, неопходан, морало се сваког тренутка знати где сам, казна затвором увек је висила над главом, мрка и надобудна лица официра, десетара и разводника, а гле сад – одбачен као ислужена масна браварска крпа у виду старе мајице.

Устајем, али остајем да седим на кревету. Гледам у зид. Продујавам радосно ишчекивање почетка мог облачења у

цивилно одело. Затим отварам малу зелену касету. Рекао сам мајци да ми она и отац купе нове левиске 501. Навлачим прошлгодишње, већ излизане и тесне, јер сам се угојио. Уместо жељених каубојки послате су ми нове црне ципеле, са извијеним врхом као пачији кљун. Нимало ми се не свиђају. Због модела као да су за број или два веће. Тешко да стоје на узане фармерке, али ту се ништа не може. Навлачим широку тексас јакну. Све у свему, делујем незграпно и због тога се стидим. Не може се све имати, а ова слобода је ионако превише. Обављам све што је потребно у купатилу и враћам се у собу. Узимам пластичну кесу у којој су неке рок касете које сам позајмио од Радојка и обећао да ћу му их поштом послати назад, и моја плоча „Rattle and Hum“ од U2.

Дан ће бити прелеп. Испред баракe је празно, сви су отишли на доручак. После ће бити прозивка, па ће се уредно спаковани два по два упутити ка писти. Прија ми што никог нема, али морам да се поздравим са свима. Не иде да баш тако одем, без поздрава, мада је то најбоље решење, јер не осећам ништа према својим саборцима. У девет имам комби за град, али претходно морам да примим контра-вакцину, која ће поништити ону примљену по доласку у војску.

Горе у бараци, поред писте, су сви, сем Радојка, који је у притвору и Трајевског, Македонца, који ме је вешто избегао. Стигао је у „Голубовце“ као јунска класа, у септембру, из прекоманде, три месеца млађи по стажу. Убрзо по његовом доласку отишли смо на пиво у цивилни део аеродрома. Споречкали смо се око политике, па сам у једном тренутку повисио тон и од тада, ево већ шест месеци, није проговорио ни реч са мном. Мигови „21“ полако се ваљају ка залетишту и ускоро ће први авион загрмети при полетању. Унутар баракe није бучно. Пружам руку младићима са лажним осмехом, а све

што заиста желим је да што пре нестанем са тог места и заборавим на њих, ни криве ни дужне. С обзиром да остају део су читаве те маслинасто-зелене ујдурме коју мрзим и која ми је нанела много зла, па их нисам могао издвојити из тог система.

Нас неколицина чека комби испред водоторња. Са мном је Албанац са Косова из моје чете. Заједно смо из Сомбора у Титоград дошли у прекоманду, али не разговарамо, иако се познајемо дванаест месеци. Зауостављамо се испред пријавнице. Видим Радојка и машем му, одмахује ми насмејан, без опасача и без пертли на чизмама. Знам да га никада више нећу видети. Рампа се подиже. Кажу да се не би требало окретати за местима која вам остају у ружној успомени. И нисам.

Ипак, било је радосних тренутака у касарни. Заклетва почетком априла и долазак деде, брата, сестре и родитеља и ноћење у граду са њима. У лето, док сам на дужности прао ходник, неочекивано најављена ми је посета. Само сам испустио канту с прљавом водом и четку. Отац, мајка, брат и сестра свратили су до касарне на путу за море. Осећање среће какво никада, ни пре ни после у животу, нисам осетио. Требало је пресвући се у цивилно одело, али сам од радости која ми је куцала у грлу заборавио. Касније после сусрета са њима морао сам се вратити назад на преобуку. Ах, како сам летео до тамо док је срце убрзано лупало. Смењивали су се брзи ход и трчање и као да је са сваким наредним кораком та проклета пријавница била све даља (налазила се на око пола километра удаљености од наших спаваона). И само се на једном месту могло бити срећније од мене — у Рају. Та драга бића су ме чекала, а ја хитао ка њима. Значио сам им све и они мени. У том мрачном кругу

увреда и малтретирања они су били светлост на крају тунела. Али, до те светлости је било могуће стићи, и додирнути је, загрљајем уронити у њу и осетити њен додир. Та светлост није била филозофска претпоставка и очајна чежња пролазног живота за трансцеденталним вечним светом, без бола, умирања и растанака. Требало је прећи само стотинак метара. Па затим они врели дани у хладу борова и двочасовно дежурство код водоторња, док сам лежао испод ниских крошњи опијајућег мириса и писао брату дугачка писма о сунчаној Калифорнији и Сан Франциску, у који ћемо он и ја једном отићи када ме отпусти војска.

Излазимо код главне аутобуске станице. Позивам свог класића Албанца на пиће. Нема времена, у журби је. Разумем његово одбијање. Цели војни рок читао је „Рилиндју“ (новине на албанском језику) и загонетно се смешкао пушећи цигарету. У реду, био је уз свој народ, а ја сам био уз читав свет.

На железничкој станици пијем пиво са познаником из друге чете. Затим се укрцавамо у воз. Из Ваљева аутобусом стижем у родни крај. Нико ме не чека. Журно крећем познатом пречицом. Гурам капију свога дворишта и пролазим поред драге трешње. Пролеће је, 18 март. Затим још десетак корака и рука ми је коначно на брави улазних врата.

Поздрављам се и љубим са оцем. Седамо у кухињу.

„Где су сви?“

„Матер је на послу, а Дарко и Сања у школи. Дарко би требало да стигне сваки час.“

„Маму ли им ј...“, рекох. „Прође.“

„Казао сам ти да ће проћи“, рече отац.

„Али изгледало је као да никада неће.“

„Знам. Тако ти је то у војсци.“

„Јебо је онај ко је измислио.“

Недуго затим отварају се улазна врата.

„Јел стигао?!“

„Јесте, ево га овде са мнош“, рече отац.

Дарко брзим кораком улази у кухињу.

„Где си брате! Јел стиже!“

„СТИГОХ коначно, мајку им...!“

Загрлисмо се.

Прошла је двадесет једна година од тад. Брата одавно нема. А ни деде. Враћам се и седам под лозу. Ноћ је. Немам више снаге да се сећам. Уморан сам од успомена и само зурим у мрак. Не могу да се померим и искочим из тог зачараног круга, као да сам парализован од неке непознате силе и њоме прикуцан за клупу. Изненада, улазна врата се отварају.

„Ајде тајо унутра, мрак је, идемо на спрат“, позва ме супруга.

„Јел' ми дете вечерало?“

„Јесте, све је појела.“

„Одлично. Ево идем.“

„Хајде.“

„Је ли, има ли какав филм вечерас?“

„Не знам, погледаћемо у програму.“

НА ПРОЗОРУ СВЕТА

Бучно, бурно, јучерашње вече одјекује све слабије у мојој глави клизећи низ сате у прошлост. Прослава мог скорог одласка у војску се завршила. Јутро је. Седим на раму широм отвореног прозора, у приземљу куће, и тужан посматрам мајку, на пар корака од себе, како усисава собу. Прохладно је,

а мали травњак иза мене, са западне стране дворишта, у потпуном је хладу. Лево, велики травњак је осунчан. Спрат, у соби изнад, већ добија обресе надреалног - успомене од синоћ данас заузеле су своја места: на каучима и седалицама дуж зидова, тепиху и по угловима, на делу регала који наликује на шанк (и после толико година се растужим када га погледам, јер ме увек подсети на ту далеку ноћ и сподобе које су за њим испијале пића). Свако место исијава различитом снагом чији интензитет зависи од степена моје наклоности према њему - што ми је неко биће драже, тако и место на којем је седело или стајало више заокупља моју пажњу, добија на важности.

Музика врло мало успева да омекша челичну конструкцију јутра: "Tunnel of love", Брус Спрингстин. Дивне, нежне, мелодије доносе олакшање, али и појачавају осећања сете, узнемирености и тескобе. Плаче ми се, али се с уздржавам, нимало лако, стидећи се плакања у присуству мајке, стидећи се плакања уопште.

Куда идем? И зашто? Како објаснити ово стање неме напрегнутости? Моје жеље и чежње остају скривене за друге људе. Нико не зна и да постоје. Нико ме ништа не пита. Ћутим - усамљен. Глупи усисивач бруји. Глупи врапци цвркућу. Глупо сунце сија. А мајка је као у трансу. Потребно ми је, очајнички, да неко поразговара са мном. Потребно ми је да плачући извриштим своју муку и да свету кажем да ме не интересују његова правила. Чак се и мени најдража бића не буне због моје судбине. Иако напуштам вољене, иако се сав предајем њима, тражећи у њиховом погледу и загрљају утеху и спас, то не мења мој положај. Као да чујем њихове равнодушне савете: "Ма није то ништа. Не идеш на крај света. Ниси једини." Или: "Ма буди мушко. Одслужи своје и миран си." А ја вичем: "Никоме ја ништа не дугујем! И баш ме брига

што нисам једини и што "нисам" мушко! Не желим да идем! Не желим... Шта се то дешава?, питам се. Каква је ово ноћна мора? У каквом то језивом свету духова живим, а коме, осећам то болно, не припадам.

Са улице допиру људски гласови као нападачи на мој мозак и чине да се осећам још усамљенијим; повремено окренем главу у правцу одакле долазе, однекуд иза бедема дрвећа, кућа и ствари. Ти гласови ме плаше и сламају. Груби су, без и мало наговештаја могуће нежности. Бесан нервозно лупкам прстима по дрвенарији рама и млатарам ногама. Схватам, не, пре осећам, да сам опкољен равнодушношћу свега што ме окружује, а недовољно снажан да јој се одупрем. А мајка је и даље у свом свету - будна сања, успавана брујањем усисивача - заокупљена мрвицама расутих по шареном тепиху. Превише сам напет, јер не могу речима да искажем оно што ме мучи - то неподношљиво стање, ради олакшања, изазива "кисели" осмех на мом лицу. Дође ми да дрекнем: "Мама! Мама! Чујеш ли ме?!", "Шта је?! Шта се дешеш?!", "Угаси тај усисивач! Хоћу нешто да ти кажем!" Звук мотора се нагло стишава, а мајка га за тренутак претиче речима: "Хајде реци." Затим звук претекну речи и стопи се са тишином - пауза - "Не могу мама!... Не могу", шапућем, док ме сазнање да себе не могу објаснити другоме спутава у покушају. "Шта не можеш?... Шта ти је?", њен зачуђен поглед на мом је лицу, док ме последње питање доводи у стање потпуног очајања - осећам јад и беду немогућности да будем схваћен. Па ипак последњим снагама копам по својој изломљеној души тражећи спасоносан и победнички одговор - узалуд. Немајући ослонца у спољњем свету, урушавам се у самог себе као звезда која умире - постајем Црна Рупа; али рупа која није свемоћни господар свега што привуче, већ

сам свој заробљеник, у сопственој немоћи. Усисивач поново бруји, као лоша вест – знак да је покушај мога зближавања с мајком пропао. Посматрам је са жалашћу које она није свесна, како залуђена, као и већина људи, живи хипнотисана приземним и бездушним стварима овог света. А више од свега хтео бих да јој кажем све оно - оно право - што ће је заувек поистоветити са мојим болом и учинити да коначно сагледа и схвати, из мог угла, то што ми се дешава - да ме разуме, једном засвагда.

Мајка угаси усисивач и погледа у мене. "Иди мало прошетај. Нећеш ваљда цео дан преседети на том прозору." И нећу, помислих, а цео се свет обруши на мене.

2

Свега неколико дана дели ме од одласка. Излазим у град са друштвом да се уз чашицу опростимо. А можда би боље било да сам остао сам до поласка. Ма, шта зна дете... Упорни, бесмислени, осмеси и шале, спрдања са мојом неизбежном судбином који не одговарају датом тренутку и иритирају и напињу још више ону тачку бола у утроби. Равнодушност и безосећајност, али безазлене и незлонамерне што коче сваки покушај да се буде искрен бар пар минута према себи и другима - да дечак каже што осећа. Ма дечак би да завришти: "Тешко ми је! Не смејте се више! Само малчице желим да видим озбиљност на вашим глупим лицима!... Хеј! Чујете ли! Престаните, пизда вам матерна!" Али, смеје се и дечак, јер стиди се и нема храбрости да буде онакав какав и заиста јесте - један од првих тренутака разочарења, почетак чежње за сродном душом - увод у лутање.

***

Ноћ. Осам сати. Много је нас који чекамо на аутобуској станици у Сомбору да се одвеземо до касарне, на периферији града. Не бих се утешио ни да нас је хиљаде. Први предзнаци велике самоће која нас чека у годинама које долазе, у коју ћемо срљати и од које ћемо бежати, да нас стигне, заувек, ненадано или када нас умор заустави.

Чекамо, дуго. Чекамо на рањавање и масакр сопствених снова, али тога нисмо свесни. Рођени поново, у двадесетој, учимо о прљавом животу одраслих: малтретирању, лажима и превари.

У рукама држим позајмљени инострани часопис за тинејџере „Bravo“. Чежњиво листам квалитетни папир у боји. Група "Bross". Певач Мат, насмејан и безбрижан, у свом далеком свету слободе и остварених снова: девојке, море и палме. А ја у тој гужви с непознатим и бучним младићима који сви до једног изгледају као да не разумеју, нити могу да схвате моје очајање: снови вриште мучени мором стварности, падали у подножја њених зидина као неки стрељани револуционари, док полагано пристижу изанђали маслинасто-зелени војни аутобуси.

Миле жута светла возила и тупо брекћу мотори у црној дубини, у којој се крчка тишина. Такав је, ваљда, поглед са звезда. Тајна неизвесности се разголитила у пространству, надобуднија од свих људи заједно, у својој моћи. Нечију децу возе у пакао да им спале илузије: опрље лептирова крила и пчелама извуку жаоку... Негде далеко чује се плач новорођенчади; младе мајке излазе из породилишта и дочекују их насмејана лица, пољупци и нежни загрљаји. Шале се ти одрасли људи, тепају бебама; учини ти се да не недостаје љубави овом свету. Па шта се то десило с годинама? Деца су одрасла

у веселе и здраве младиће, а очеви и мајке пустили су их тек тако у ноћ? Зар су престали да се сећају својих беба? Зар су страх, устаљена правила друштва и наизглед непробојна стварност датих околности јачи од љубави?

Ипак, дечаци се смеју. Младост се у незнању или немоћи препушта, али се не предаје тако олако. Са стрепњом и радозналешћу ишчекујем да се појаве светла у даљини.

Касарна. Аутобуси стају испред пријавнице. Спуштена рампа и неколико војника који делују аветињски. Потребно је да им се приближим и поразговарам са њима - да срушим ту дистанцу која изазива осећање ужаса и језе у вези њих. И сва та гужва у аутобусу, та нелагодна присност тела, чине да одбојност и неповерење расту. Све изгледа нестварно, нестварније ако си на месту на коме не желиш да будеш. Слобода је свуда око тебе, пространства се губе на хоризонту, можеш и треба да потрчиш... Али, истина коју осећаш, самом теби се чини неозбиљна и неостварива - снага дате ситуације, односно мањак твоје, парализује те страхом; туђа истоветна убеђења и веровања, својом бројношћу, сакупљена у жижи делања, разбијају ти вољу и машту, покушавајући да своју бесмисленост и комичну неозбиљност претворе у своје супротности као неприкосновене. А телесни кукавичлук и апсолутна немоћ да се реагује надвладавају романтично херојство, једино вредно истинског човека.

Дисциплиновано крећеш за официром гледајући га у потиљак и леђа, без мисли и у напетом ишчекивању ко зна чега. А он није онакав како ти замишљаш да би човек требало да буде. Желиш то да кажеш некоме, а немаш коме. Вуку те невидљиве везе правила путем којим не желиш да идеш и разлочи у које не верујеш. Не осећаш да си обавезан према ономе за што те обавезују. Живиш у свом малецном свету, са

драгим бићима у њему, од кога су те, на тренутак, отргли: не осећаш да припадаш заједници, нити везаност за претке. Видиш вољене и себе на неком другом и далеком месту, сигурном и по лепоти неописивом. Мучиш себе физички отргнут од снова.

Иза пријавнице - полутама и мрак. Понеки осветљен прозор што лебди високо и парче зида поред откривају да је на том месту зграда. Затим нас уводе у касарну. У једном прозору промичу главе младића и оружје у њиховим рукама. Изненада пожелех да задужим ту челичну справу.

СТИЖЕМО пред велики хангар. Отварају огромна врата и уводе нас као овце у тор. Простор је велики и гори неколико огољених сијалица - полутама. Хладно је. Одвајамо се по групицама - ко је кога упознао успут или знао од раније. Или би упознавање падало у хангару. Неколико старих ђачких клупа поређано је окол. Помишљам на генерације ученика који су у њима проводили школске дане. Тужна је веза тих клупа сада са сопственом прошлошћу где су некада припадале. Много је порука исписано на њима. Углавном су дечаци жврљали у тренуцима досадних и углавном бесмислених предавања.

Све је хладније, па је скоро неподношљиво седети. Ходам да бих се загрејао, па и ћутањем то постижем. Почињу да ме иритирају они који неуморно брбљају.

Официри се још не појављују. Људи почињу да се буне и гунђају. Један младић рече да све ово намерно чине да би нас одмах на почетку научили памети. Хајде појављујте се, мајку вам јебем, кажем тихо за себе. Умор навалује. И када је изгледало да малтретирању нема краја забрундаше велика врата и појављује се старији официр и војник са три црвене црте на ширитима (разводник). Почиње прозивка. На крају,

деле нам вреће да сутра у њих спакујемо своја цивилна одела и пошаљемо кућама. Коначно, одводе нас у једну зграду на спавање.

Лежим на кревету, у мрачној соби, а свуда околу тамни обриси глава и тела. Заспати - једини је начин за бекство, на кратко, за које сам способан. Прозор у дну собе, са моје леве стране, заједно са малим простором и стварима у њему, осветљени су лампом са улице. А јутро ће брзо доћи, брже него и када у мом животу. Утеха је ипак ту: још увек нисам заспао.

Тако је то. У животном добу када су нам снови и машта најлепши и најинтензивнији, и када је немерљива штета узнемиравати их, као и уснуло и уморно биће пробудити из слатког сна, дешавају се овакве или још теже животне околности – убице илузија – после којих више никада нема потпуног опоравка.

Раде Илић, В.П. 3065/25, Сомбор.